

ARİSTOTELES'İN MÜLKİYET ANLAYIŞI

ÖZET

İnsan, toplumsal bir varlık olduğu için “Bir arada nasıl yaşayacağız?” sorusunu sorması kaçınılmazdır. Hayatımızı birçok insanla iç içe bir şekilde yaşarız. Bu yüzden diğerleri ile bir arada yaşama konusu dikkat edilmesi gereken bir konu olarak siyasetin özünü oluşturur. Siyasetin felsefi tarzda sorgulanması anlamına gelen siyaset felsefesi de siyasete ilişkin kurumları ve etkinlikleri olması gerektiği biçimde ele alıp ideal, olması gereken tarzda görüşler ortaya koyan bir felsefe disiplindir. Aristoteles'te *Politika* adlı eserinde siyaset konusunu ele almıştır. Bu eserde insanın neden siyasi bir varlık olduğunu ele alarak yurttaşlık kavramı üzerinde durur, siyasi kurumları, yasaları ve rejimleri inceleyerek ideal devleti meydana getiren şartları inceler. Onun ideal devleti, kent devletidir ve kentler de mülke ihtiyaç duyar. Aristoteles, söz konusu eserinde kendisinden önce sunulan ideal rejimleri eleştirirken çoğunlukla bu rejimlerin mülkiyet anlayışlarını eleştirir. Bu eleştirilerden sonra, en iyi rejimi anlatırken de mülkiyetin nasıl olması gerektiğini belirtir. Yani Aristoteles'in siyaset düşüncesinde mülkiyetin önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı Aristoteles'in mülkiyet anlayışını incelemektir. O, mülkiyet ile ilgili düşüncelerine *Politika* adlı eserinde yer vermiştir. Bu yüzden bu makalenin izleyeceği yol da *Politika*'daki ile aynı olacaktır. Yani alt başlıklar Aristoteles'in kitapta izlediği sıraya uygun olacaktır. Aksi takdirde incelememiz dağınık bir hal alacaktır. Çünkü bu kitapta onun asıl meselesi mülkiyet değildir. Bu nedenle konunun dağınık kalmaması için Aristoteles'in sistematığına uygun hareket etmek daha doğru olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet, Kent, Rejim, Siyaset.

GİRİŞ

İnsanoğlu toplumsal bir varlık olduğu için “Bir arada nasıl yaşayacağız?” sorusunu sorması kaçınılmazdır. Hayatımızı birçok insanla iç içe bir şekilde yaşarız. Bu yüzden diğerleri ile bir arada yaşama konusu dikkat edilmesi gereken bir konu olarak siyasetin özünü oluşturur. Siyasetin felsefi tarzda sorgulanması anlamına gelen siyaset felsefesi de, siyasete ilişkin kurumları ve etkinlikleri olması gerektiği biçimde ele alıp ideal, olması gereken tarzda görüşler ortaya koyan bir felsefe disiplindir.¹

Aristoteles’te *Politika* adlı eserinde siyaset konusunu ele almıştır. Bu eserde insanın neden siyasi bir varlık olduğunu ele alarak yurttaşlık kavramı üzerinde durur, siyasi kurumları, yasaları ve rejimleri inceleyerek ideal devleti meydana getiren şartları inceler.² Onun ideal devleti, kent devletidir ve kentler de mülke ihtiyaç duyar. Kentlerin onlarsız yapamayacağı şeyler vardır. Bunların başında besin kaynakları, araçlar, silahlar, maddi kaynaklar ve köleler gelir.³ Bunun yanı sıra Aristoteles, kendisinden önce sunulan ideal rejimleri eleştirirken çoğunlukla bu rejimlerin mülkiyet anlayışlarını eleştirir. Bu eleştirilerden sonra da en iyi rejimi anlatırken mülkiyetinde nasıl olması gerektiğini belirtir.⁴ O halde Aristoteles’in siyaset düşüncesinde mülkiyetin önemli bir rolünün olduğu söylenebilir.

Aristoteles’e göre mülkiyet hanede ve kentte ortaya çıkar. Bu yüzden Aristoteles *Politika*’da ilk olarak kent ve haneyi konu edinir. Bu doğrultuda bizimde ilk olarak Aristoteles’in hane ve kent ile ilgili düşüncelerine yer vermemiz gerekir.

1.Aristoteles’te Hane ve Kent

Aristoteles’e göre her kent bir ortaklıktır ve her ortaklık iyi bir amaç uğruna bir araya gelir. Çünkü herkes her şeyi iyi olduğunu sandığı bir şey uğruna yapar. Ona göre bu ortaklık, politik bir ortaklıktır.⁵

Kent, hanenin ve köyün tamamlanmasıyla ortaya çıkar. Köy hanenin uzantısı gibidir. Hane ise iki doğal ortaklıkla oluşur. Bunlar; üreme için dişi ile erkek ve hayatta kalmak için efendi ve köledir. O halde birbirlerinden bağımsız bir şekilde var olamayacak kişiler bir araya gelmelidir. Dişi ve erkek üremek için bir araya gelir. Bu üreme bilinçli bir tercih değildir. Diğer canlılarda olduğu gibi, ardında kendi gibi bir varlık bırakma doğal güdüsünden kaynaklanır. Bir taraftan da hayatta kalabilmek için yöneten ve yönetilen bir araya gelir. Yani hane gündelik hayatın ihtiyaçları için doğaya uygun olarak bir araya gelen bir ortaklıktır.⁶

Hane günlük ihtiyaçların karşılanması için yeterli olsa da insanın günlük hayatın ötesine uzanan ihtiyaçlarının karşılanması bakımından yetersizdir. Bu yüzden birkaç ailenin birleşmesiyle birlikte köyler oluşmuştur. Köylerin birleşmesiyle ortaya çıkan son ortaklık ise kent yani şehir devletidir.⁷ Aristoteles bunu şu şekilde açıklar: “Birçok köyden oluşan ortaklığın

¹ Zeynep Kantarcı, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, No. 2, (Bahar, 2014), ss. 21-22.

² Kantarcı, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, ss. 23-24.

³ Aristoteles, *Politika*, Çev.: Özgüç Orhan, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018, ss. 492-493.

⁴ Aristoteles, *Politika*, ss. 193-244.

⁵ Aristoteles, *Politika*, s. 155.

⁶ Aristoteles, *Politika*, ss. 156-158.

⁷ Kantarcı, “En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles’in Siyaset Felsefesi”, s. 26.

tamamlanmasıyla kent ortaya çıkar ki bu aşamada, deyim yerindeyse, kendine yeterlilik eşiğine ulaşmış: [Kent] yaşam için ortaya çıksa da iyi yaşam için var olur.”⁸

Aristoteles’e göre insan doğası gereği politik bir hayvandır. Kentsiz yaşayan insan ya insandan aşağı ya da ondan üstün bir varlıktır. Yani birey kentin parçası değilse ya vahşi bir hayvandır ya da tanrıdır. Bu yüzden insan bu politik ortaklığın bir parçası olma eğilimindedir.⁹ Çünkü ona göre bireyin kendisini tam olarak ifade etmesi yalnızca devletle mümkündür. Devlet zamanlama olarak haneden sonra ortaya çıkmış olsa da doğası gereği haneden üstündür.¹⁰

Kentin yönetimi ile hanenin yönetimi benzerdir ve her bir şeyi en küçük parçalarından başlayarak incelemek gerekir. Bu doğrultuda Aristoteles, hane yönetimini dörde ayırır. Bunlar; efendilik ile kölelik, evlilik sanatı, çocuk yetiştirme sanatı ve kazanç sanatıdır.¹¹

1.1.Kölelik ve Efendilik

Aristoteles ilk olarak kölenin özünün ne olduğunu göstermekle meşgul olur. Köle özü bakımından hayatın idaresiyle ilgili bir araçtır. Yani canlı bir mülktür. Ancak köle bir üretim aracı değildir, eylem aracıdır. Onun görevi hayatın idaresine yardım etmektir.¹² Aristoteles kölelerin mülk olduğunu şu sözlerle açıklar: *“Kölenin doğası ve gücünün ne olduğu bu söylediklerimizden açığa çıkıyor: Doğa gereği kendine değil, başkasına ait olan bir insan doğal köledir; başkasına ait olan bir insan, her ne kadar insan olsa da, maldır; mal da eylem için [sahibinden] ayrı bir araçtır.”¹³*

Kimine göre efendilik doğaya aykırıdır. Onlara göre birinin köle diğerinin özgür olması yasa gereğidir. Aralarında doğa gereği bir fark yoktur. Dolayısıyla da efendilik adil değildir. Çünkü zor kullanımına dayalıdır.¹⁴ Bu köleliğe karşı güçlü bir iddiadır ve Aristoteles bunu iki kanıtla çürütür.

İlk sunduğu kanıtta doğanın her yerinde köleliğe dair işaretler olduğundan ve bunun sadece zorunlu olmadığından aynı zamanda yararlı olduğundan söz eder. Aristoteles üstün olanla aşağı olan arasındaki karşıtlığa doğanın her yerinde, ruhla beden, akılla iştah, insanlarla hayvanlar, erkekle kadın arasında karşılaşıldığına ve iki şey arasında bu farklılığın olduğu her yerde onlardan birinin diğerine emretmesinin ikisinin de çıkarına olduğuna işaret eder. İkinci kanıt ise doğanın insanlara farklı özellikler vermesiyle ilgilidir. Doğa bazı insanlara çalışmak için sağlam vücut verirken bazılarını da politik hayata yönelik kabiliyet verir. O halde bazı insanlar doğaları gereği özgür, bazıları da köledir.¹⁵

Aristoteles köleliği haksızlık olarak kınayanların bir noktaya kadar haklı olduğunu söyler. Çünkü fetih yasasına dayanan kölelik de vardır.¹⁶ Bu tür bir kölelikten nefret edilmektedir. Ona

⁸ Aristoteles, Politika, s. 159.

⁹ Aristoteles, Politika, ss.159-161.

¹⁰ Abdullah Kıran, “Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık”, Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, No. 44, (Kış, 2019), s.353.

¹¹ Aristoteles, Politika, ss.161-162.

¹² David Ross, Aristoteles, Çev.: Ahmet Arslan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011, s. 373.

¹³ Aristoteles, Politika, s. 164.

¹⁴ Aristoteles, Politika, s. 162.

¹⁵ Ross, Aristoteles, ss. 373-374.

¹⁶ Aristoteles, Politika, s. 168.

göre savaşta fetih hakkına dayanan basit kölelik, meşru kabul edilemez. Çünkü savaşın sebebi adil olmayabilir. Bir Yunanlı bir başka Yunanlıyı hiçbir şekilde köleleştirmemelidir. Zaten fetih yasası gereği köleliği savunanlar, soylu bir doğuşa sahip olan insanların veya Yunanlıların köle durumuna düşürülmesinin doğru olduğunu savunmakta tereddüt edeceklerdir. Bunun yanı sıra efendiyle kölenin çıkarları aynıdır. Bu yüzden efendinin otoritesini kötüye kullanmaması gerekir. O köle ile arkadaş gibi olmalıdır. “Tüm köleler bir gün azat edilebileceklerini ümit etmelidirler.”¹⁷

Köle kendisine verilen emirleri anlayabilecek kapasitede olmasına rağmen kendi başına var olamayacak bir insandır. Bu yüzden bir efendiye ihtiyacı vardır. Köle-efendi ilişkisi despotiktir. Bu ilişkide efendi öncelikli olarak kendi çıkarını, dolaylı olarak da kölenin menfaatini gözetir. Bu doğrultuda hür bir insanın yönetilmesi ile kölenin yönetilmesi arasında niteliksel bir fark olduğu söylenebilir.¹⁸

1.2.Evlilik ve Çocuk Yetiştirme Sanatı

Hane yönetiminin diğer kısımları evlilik sanatı ve çocuk yetiştirme sanatıdır. İlki kadın ile erkek arasında, ikincisi baba ile çocuk arasındadır. Erkek hem karısını hem de çocuklarını özgür kişiler olarak yönetir. Ancak bu yönetim aynı tarzda değildir. Karısını politik tarzda, çocuklarını kralca yönetir. Yani her ikisi de özgürler üzerinde iken, ilki hür ve eşit üzerinde, ikincisi hür ve eşit olmayan üzerinde yönetimdir. Kadına kıyasla erkek yönetmeye daha yatkındır.¹⁹ Erkeğin düşünme yetisi gelişmiştir. Kadında da düşünme yetisi vardır ama işlemez, kölede hiç yoktur, çocukta ise daha gelişmemiştir.²⁰

Peki yöneten ve yönetilenlerin erdemleri aynı mıdır? Eğer ikisi de iyi ve güzel bir ahlaki karakteri paylaşıyorsa neden biri yöneten diğeri itaat eden oluyor? Eğer yöneten adil olmazsa nasıl iyi yönetecektir? Eğer yönetilen erdemli değilse nasıl iyi yönetilecektir? Aristoteles bunu şu şekilde cevaplar:

“O halde açık ki her ikisi de erdemden pay almalı, ancak nasıl ki doğa gereği yönetilenler farklıdır, bunların erdeminde de farklar olmalıdır. Ruha dair incelemeye hemen bu sonuca ulaşabiliriz, zira onda doğa gereği yöneten ve yönetilen unsurlar bulunur ki bunların farklı erdemleri olduğunu söyleriz: Bazıları ruhun [konuşma ve] akıl yetisine sahip unsurunu, diğerleri buna sahip olmayan unsuru ilgilendirir.”²¹

O halde yönetenlerin ruhun akli kısmını ilgilendiren erdemlere sahip olduğunu, yönetilenlerin ise akli olmayan kısmını ilgilendiren erdemlere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yönetenler, basiret, bilim, sanat, akıl ve hikmete sahipken yönetilenler cesaret, cömertlik ve itidal gibi erdemlere sahiptir. Peki bu erdemlerin eğitimi nasıl verilecektir? Yönetilenlerden çocuk ve kadınların erdem eğitimi kenti dikkate alarak yapılmalıdır. Çünkü kadınlar özgür insanların

¹⁷ Ross, Aristoteles, ss. 374-375.

¹⁸ Özgüç Orhan, “Aristoteles’te Siyasal Yönetim Kavramı ve *Politika*’nın Türkçe Çevirilerinin Bir Eleştirisi”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 77/No. 3, (Nisan, 2015), s.631

¹⁹ Aristoteles, *Politika*, ss. 186-187.

²⁰ Erol Bayoğlu, “Platon ve Aristoteles’in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s. 40.

²¹ Aristoteles, *Politika*, s. 189.

yarısını oluşturur ve çocuklardan da ilerde rejime dahil olacaklar çıkar. Köle de efendisi tarafından öğretilmesi gereken az miktarda erdeme ihtiyaç duyar. Çünkü köle efendisinin hayatını paylaşır.²²

1.3.Kazanç Sanatı ve Mülk

Aristoteles'e göre kazanç sanatı ustasının görevi, mülk kaynaklarını incelemektir. Mülkün birçok kısmı olduğuna göre besin teminin kazanç sanatının bir parçası olup olmadığı ilk sorulması gereken sorudur. Çünkü besinsiz bir yaşam mümkün değildir.²³ Besinin canlılar için bu kadar önemli olması, onu ilk incelenmeye değer mesele yapıyor.

Besin elde etmenin belli başlı yolları, balıkçılık, avcılık, göçebelik, korsanlık ve çiftçiliktir. Besin elde etmenin farklı yollarının olması insanların yaşam biçimlerini de farklılaştırır. Hayvanlar nasıl besinlerini farklı yollardan elde ediyorsa, doğa onlara farklı farklı yetenekler sunmuşsa, insanda geçimini farklı yollardan sağlar.²⁴

Onun düşüncesine göre doğa hiçbir şeyi boşuna yapmaz ve her şeyi insan için yapmış olmalıdır. Dolayısıyla savaş sanatı doğa gereğidir ve bir nevi mülk edinme sanatıdır. Avcılık sanatı da onun bir parçasıdır. Bu sanat vahşi hayvanlar ile yönetilmesi gerektiği halde yönetilmek istemeyen insanlar için kullanılmalıdır. Çünkü bu türden bir savaş doğa gereği adildir.²⁵

Balıkçılık ve korsanlıkta avcılığın farklı türleridir. Göçebelik ise daha farklıdır. Aralarında en tembelleri göçebelilerdir. Her ne kadar sürüleri yeni otlaklar bulmak için sürekli hareket etmek ve sürülerini takip etmek zorunda olsalar da besinleri zahmetsiz bir şekilde evcil hayvanlardan gelir. Başka insanlarda geçimini topraktan sağlar. Hatta avcılık, balıkçılık, korsanlık ve göçebelik, çiftçiliğe nazaran insanların daha küçük bir bölümünün uğraşdır. İnsanların çoğunluğu topraktan ve ekip biçmeden geçinir.²⁶

Bir toplumda ya da devlette sadece bunlarla uğraşan gruplar yoktur. Bunların dışında iki grup daha vardır. "Bunlar da zanaatçılar ve tüccarlardır. Bunlarla birlikte ortaya değiş tokuş veya takas denen faaliyet çıkar."²⁷Aristoteles bunların uğraşına kazanç sanatı adını verir. Kazanç sanatı, mülk edinme sanatının bir türüdür. Bunun ortaya çıkma sebebi ise insanların bazı şeylere fazla ve bazı şeylere eksik sahip olmalarıdır.²⁸

Bu noktada Aristoteles, bir şeyin iki değeri olduğunu belirtir. Bunlar; kullanım değeri ve değişim değeridir. Bir ayakkabıyı alıp giyebilirsiniz ya da onu bir yiyecek veya parayla değiş tokuş edebilirsiniz. Bunlardan ilki doğal, birincil ve asıl değerdir. İkincisi ise hayatın sürdürülmesi için gerekli şeyleri edinmenin aracı olması bakımından doğaldır. Doğal değişimi kolaylaştırmak için para icat edilmiştir. Değiş tokuş aracı olarak kullanılan paranın daha büyük miktarlarda para kazanmak için kullanılması da mümkündür. Buna ticaret denir. "Ticaret servet kazanmak amacıyla paradan para kazanmak demektir."²⁹

²² Aristoteles, Politika, ss. 189-192.

²³ Aristoteles, Politika, ss. 173-174.

²⁴ Bayoğlu, "Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması", s. 62.

²⁵ Aristoteles, Politika, s. 175.

²⁶ Aristoteles, Politika, s. 174-175.

²⁷ Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi Aristoteles, 4.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 283.

²⁸ Aristoteles, Politika, s. 176.

²⁹ Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi Aristoteles, s. 283.

Para bulunduktan sonra zorunlu değişimden ticarete dayalı kazanç sanatı ortaya çıkmıştır. Başta sadece var olurken daha sonra en fazla kazancın nasıl elde edileceğine dair tecrübeyle ustalık kazanmıştır. Bu yüzden kazanç sanatının parayla ilgili olduğu ve işlevinin de daha fazla paranın nasıl elde edileceğini hesaplamayı becerme olduğu zannedilir. Bu tür kazanç sanatından elde edilen servet sınırsızdır. Kazanç sanatından farklı olarak hane yönetimi sanatında bir sınır vardır. Ancak kimileri hane yönetiminin işlevinin artış olduğunu düşünür ve servetlerini ya korumak ya da artırmak gerektiğini düşünerek yaşamlarını sürdürürler.³⁰

Para kazanma ile servet kazanma farklı şeylerdir. Para kazanma sanatı ile mülkiyet edinme aşırı bir hale gelince insanlar servet kazanmaya başlar. Para kazanmanın amacı mülkiyeti artırmaktır. Servet edinme yoluyla insanlar mülkiyet edinmede aşırıya kaçarlar. Böylece mülkiyet yaşamak için araç olmaktan çıkar. Tutku ve zevk halini alır. Bu da istenen bir durum değildir. Aristoteles, mülkiyeti yaşamın olabilmesi için, ailenin bir zorunluluğu ve parçası olarak görüyor.³¹

Ona göre servet kazanmanın aracı olarak parayı kullanmanın en kötü çeşidi faizcilik veya tefeciliktir. Çünkü tefecilik, kendisi zaten doğal olmayan bir icat olan paranın asıl amacı için değil, daha da doğaya aykırı bir amaç için kullanılmasıdır. Ross'a göre Aristoteles burada sanayiye mümkün kılan borç vermeyi değil, kendisini, borç verenin kölesi yapan koşulları kabul etmek zorunda bırakan zavallı bir insanın içinde bulunduğu çaresizliğin üzerine giderek onun durumundan yararlanmayı mümkün hale getiren borç vermeyi düşünmektedir.³²

Sonuç olarak bir kent veya şehir devleti, hane ve köyün tamamlanmasıyla meydana gelir. Haneler birleşerek köyü, köyler birleşerek de kenti meydana getirir. Yani hane, kentin oluşturan ilk ve en küçük birimdir. Kent yönetimi ile hane yönetimi birbirine benzerdir. Bu doğrultuda hane yönetimi dörde ayrılır. Bunların ilki, efendi ile onun canlı mülkü olan köle arasındaki ilişkidir. İkincisi, kadın ile erkeğin birlikteliği olan evlilik sanatıdır. Üçüncüsü, bu birlikteliğin sonucu olan çocuğu yetiştirme sanatıdır. Dördüncüsü ve sonuncusu ise mülk edinme ve kazanç sanatıdır.

2.Aristoteles'in Platon'un Mülkiyet Anlayışına Eleştirileri

Aristoteles'e göre rejim bir ortaklıktır ve yurttaşlar bir kenti paylaşanlardır. “Ancak iyi yönetilecek bir kentin paylaşılabilir her şeyi paylaşması mı yoksa bazı şeyleri paylaşmaz bazıları paylaşmaması mı daha iyidir?” Platon'un *Devlet*'in de olduğu gibi yurttaşlar birbirleriyle çocuklarını, kadınlarını ve mülklerini paylaşabilir. Hatta Platon bunların ortak olması gerektiğini söyler.³³ Aristoteles ise çocukların, kadınların ve mülkiyetin ortak olmasına itiraz eder.

Platon, ideal devlette insanların bedenleri hariç her şeyin ortak olmasını gerektiğini söyler. Devletin tek bir insan gibi olmasını ister. Çünkü onun düşüncesine göre böyle bir devlette yurttaşların başına iyi ya da kötü ne gelirse gelsin, devlet kendi başına gelmiş gibi sayacaktır.³⁴ Bunun yanı sıra devleti koruyacak bekçilerin kesinlikle mal ve mülk sahibi olmaması gerekir.

³⁰ Aristoteles, Politika, ss. 178-180.

³¹ Bayoğlu, “Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması”, ss. 63-64.

³² Ross, Aristoteles, s. 378.

³³ Aristoteles, Politika, s. 194.

³⁴ Platon, Devlet, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018, ss. 167-170.

Bunun tersi olursa ana görevlerini ihmal edeceklerdir.³⁵ Bunların dışında mülkiyetin yol açacağı birçok sorun vardır. Platon her şeyin ortak olması gerektiğine dair düşüncelerini şu sözleriyle gerekçelendirir: *“Bedenlerinden başka her şeyleri ortak olunca, mahkemelere düşmeler, birbirlerini suçlandırmalar kalır mı ortada? Para, çocuk, akraba yüzünden doğan bütün kavgalardan kurtulurlar.”*³⁶

Aristoteles’e göre kent doğası gereği çokluktur. Bu yüzden kenti “bir” e indirmek, kenti ortadan kaldırır. Kent birbirine benzer insanlardan değil, farklı farklı insanlardan oluşur. Bunun yanı sıra çok sayıda kişiye ortak olan şeye en az özen gösterilir. İnsanlar kendilerine ait olanı daha çok düşünürler. Ortak olanı başkası düşünüyor diye daha çok ihmal ederler. Tıpkı ev işlerinde çok sayıda hizmetkarın daha az sayıda hizmetkardan daha kötü hizmet etmesi gibi olur. Ayrıca çocukların ortak olması işe yaramaz. Çünkü ebeveynler ve arasında genetik benzerlikler kaçınılmaz bir şekilde birbirlerine dair belirtiler olarak yorumlanacaktır.³⁷

Aristoteles’e göre akrabalık ilişkisi ne kadar yakın ve ne kadar bilinirse suçlar da o doğrultuda azalacaktır. Akrabalık ilişkisinin olmadığı toplumda adam öldürme, hırsızlık gibi suçlar doğal olarak artacaktır. Ayrıca kadınlar ve çocukların ortak olduğu bir toplumda sevgi duyguları da zayıflar.³⁸ Kadın ve çocukların ortak olmasında ortaya çıkacak sorunlar bunlardır. Benzer şekilde ortak mülkiyet de birçok soruna yol açacaktır.

Ortak mülkiyet sisteminde çok çalışıp az kazananlar, az çalışıp çok kazananlardan sürekli şikayetçi olacaklardır. Özel mülkiyetten doğan kavgalar, insanın doğasının bozukluğundan kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra insanlar kendilerinin olan bir şeyde daha iyi çalışırlar. Bunun sebebi mülkiyet duygusu, kendini sevmenin bir biçimidir. İnsan için haz kaynağıdır. Mülkiyetin insanın dostlarına yardım etmek için kullanımını da haz kaynağıdır ve aynı zamanda cömertlik erdemini uygulamak için fırsattır.³⁹

Aristoteles, *Yasalar*’daki rejimi de benzer şekilde eleştirir. Çünkü Platon; kadınların, çocukların ve mülkiyetin ortak olması gerektiğine dair düşüncesini *Yasalar*’da da devam ettirir. Bunu şu sözlerinden anlıyoruz:

*“Bu ister bugün bir yerlerde görülsün, ister ileride bir gün ortaya çıksın -yani kadınların, çocukların ve bütün malların ortak olması-, özel mülkiyet denen şey her yerde insan yaşamından her yolla silinecek; doğal olarak kişisel olan şeyler bile bir biçimde elden geldiğince ortak kılınmaya çalışılacak, sözgeleşi gözler, kulaklar ve eller sanki ortak olarak görüp, işitip eyliyorlarmış duygusunu verecektir, böylece herkes aynı şeyler karşısında sevinip üzüntü duyarak bunları elden geldiğince bir ağızdan övecek ve verecektir, olabildiğince birlikli bir kent oluşturan yasalar için, hiç kimse erdem üstünlüğü açısından daha doğru ve daha iyi bir tanım getirip koyamaz.”*⁴⁰

³⁵ Ahmet Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon’a, 4.Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 413-414.

³⁶ Platon, Devlet, s.170.

³⁷ Aristoteles, Politika, ss. 194-200.

³⁸ Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi Aristoteles, s. 283.

³⁹ Ross, Aristoteles, s. 381.

⁴⁰ Platon, Yasalar, Çev.: Candan Şentuna ve Saffet Babür, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2007, s. 202.

Bu pasajdan yola çıkarak Platon'un *Devlet*'teki mülkiyet düşüncesinden vazgeçmediği söylenebilir. O halde Aristoteles'in *Devlet* için yaptığı eleştiriler *Yasalar* için de geçerlidir.

Aristoteles'e göre yasa koyucunun yasaları yaparken toprak ve nüfusu gözetmesi gerekir. Kent komşu toprakları da dikkate almalıdır. Aynı şekilde mülk miktarı da önemlidir. Ölçülü bir yaşama yetecek kadar olmalıdır. Bunların yanı sıra mülk eşitlenirken yurttaşların sayısının düzenlenmemesi ve doğuma sınırsız izin verilmesi ilginçtir.⁴¹ Bunlar *Yasalar*'daki ihmal edilmiş noktalardır.

3.Aristoteles'in Diğer Rejimlerin Mülkiyet Anlayışlarına Eleştirileri

Aristoteles, Platon'un ideal devletindeki mülkiyet anlayışını eleştirdikten sonra Khalkedonlu Phaelas'ın rejimindeki mülkiyet anlayışını eleştirmeye başlar. Phaelas, vatandaşların mülklerinin eşit olması gerektiğini söylemiştir. Buna ek olarak yeni kurulan kentlerde bunu uygulamanın kolay olacağını, ancak mevcut kentlerde bunu yapmanın güç olacağını belirtmiştir. Bu durumda ona göre yapılması gereken zengin ailelerin çocuklarını yoksul ailelerin çocuklarıyla evlendirmektir.⁴²

Aristoteles'e göre Phaelas'ın unutmaması gereken ama unuttuğu bir şey vardır. O da mülkiyeti sınırlandırırken çocukların sayısını sınırlandırmamaktır. Eğer çocuk sayısı varlık sayısını aşarsa yasa ihlal edilecektir. Buna rağmen varlık eşitliği sağlansa bile kişi başına düşen varlık miktarı ya çok fazla ya da çok az olacaktır. Hedeflenmesi gereken orta yoldur. Fakat mal varlığı herkes için ölçülü bir şekilde düzenlense bile bir şey değişmeyecektir. Çünkü mal varlığının değil, öncelikle arzuların aynı düzeye indirilmesi gerekir. Bu da yasalar yoluyla sağlanan eğitimle mümkündür.⁴³

Phaelas, mal varlığında eşitliği sağlayarak adaletsizliğin önlenilebileceğini düşünür. Bu eşitlik sağlandığında kimse soğuk veya açlıktan dolayı hırsızlık yapmayacaktır. Ancak Phaelas'ın unuttuğu bir şey vardır. İnsanlar zevk almak ve arzularını gidermek içinde adaletsizlik yaparlar. Aslında insanlar en büyük adaletsizlikleri yoksulluk yüzünden değil, aşırılıklar yüzünden yaparlar. Yani Phaelas'ın rejimi sadece küçük çaplı adaletsizliklere karşı işe yarayacaktır.⁴⁴

Aristoteles'e göre seçkinler eşitlikten mutsuz olacak ve saldırganlık yapacaklardır. İnsanlar her zaman daha fazlasını isterler. Arzunun doğal bir sınırı yoktur. Phaelas bunları göz ardı etmiştir. Bunların yanı sıra varlık eşitliğini de iyi bir şekilde ifade edememiştir. O, sadece toprak eşitliğini eşit kılmıştır. Köle, besi hayvanı ve parada eşitlikten bahsetmemiştir. Oysa eşitlik bunların tümüne uygulanmalıdır.⁴⁵

Phaelas'tan sonra Miletli Hippodamos'da Aristoteles'in eleştirilerine maruz kalmıştır. Hippodamos, kentleri düzgün bir şekilde bölen tekniği bulan kişidir. Onun planladığı kent on bin nüfuslu olup üç sınıfa ayrılır. Bunlar; zanaatkarlar, çiftçiler ve askerler ya da silahlı olanlardır. Yöneticilerin tümü halk tarafından seçilecektir. Toprak parçaları ise kamusal, kutsal ve özel

⁴¹ Aristoteles, *Politika*, ss. 212-214.

⁴² Aristoteles, *Politika*, s. 218.

⁴³ Aristoteles, *Politika*, ss. 219-220.

⁴⁴ Aristoteles, *Politika*, s. 221.

⁴⁵ Aristoteles, *Politika*, ss. 222-223.

olarak üçe bölünecektir. Kutsal olan topraklar ibadetler için kullanılacak, kamusal topraklar askerleri desteklemek için kullanılacaktır. Özel topraklar ise çiftçilere ait olacaktır.⁴⁶

Aristoteles'e göre ilk sorun yurttaş nüfusunun bölümlenmesiyle ilgilidir. Zanaatkar, çiftçi ve silah sahiplerinin tümünün rejimde payı olacak, çiftçiler silah sahibi olamayacak, zanaatkarların ise ne toprağı ne silahı olacaktır. Böyle bir durumda silahsız olanlar silahlı olanların kölesi olacaklardır. Herkesin rejimde pay sahibi olması mümkün değildir. Ayrıca çiftçilerin rejime faydası nedir? Eğer toprakları özelse bunu kendileri için ekip biçeceklerdir.⁴⁷

Kölelerin canlı mülk olduğunu düşünen Aristoteles, Sparta rejimini eleştirmeye kölelik üzerinden başlar. O, Yunanlıların köle olmasına karşıdır. Oysa Sparta rejiminde köleler yerlidir. Yerli köleler ayaklanmaya ve sorun çıkarmaya daha yatkındır. Benzer şekilde kadınlar da bu rejimde büyük sorunlara yol açarlar. Sparta'da kadınlar lüks ve sefahat içinde yaşarlar. Kadınların bu kadar serbest olması mülkiyet eşitsizliğine yol açmaktadır. Kadınlar tüm toprağın beşte ikisine sahiptir. Bunun nedeni birçok kadının varis olması ve onlara büyük çeyizler verilmesidir. Bu durum bazılarının çok fazla bazılarının çok az varlığa sahip olmasına neden olmuştur. Çeyizlerin ya hiç verilmemesi ya da az ölçekte verilmesi gerekir. Spartalılar erkek sayısını çoğaltmak istemektedir. Bu ise ancak mülkiyetin eşitlenmesiyle mümkündür.⁴⁸

Sparta'da herkes ortak yemeğe belli bir miktar katkı yapmalıdır. Eğer yapmazsa rejimden pay sahibi olması yasa tarafından engellenir. Girit rejiminde ise düzenlemeler Sparta'ya göre daha ortaktır. Kamuya ait tüm hasat ve besi hayvanlarının bir kısmı tanrılara ve ortak kamu hizmetlerine bir kısmı da ortak yemeklere tahsis edilir. Böylece herkes kamu kaynaklarından beslenir. Bu doğrultuda yasa koyucu fazla çocuk doğmasını önlemek için birçok tedbir almıştır. Bunlardan dolayı Aristoteles'e göre Giritliler Spartalılar'dan daha iyi düzenlemelere sahiptir.⁴⁹

4.Aristoteles'in En İyi Rejiminde Mülkiyet Paylaşımı

Aristoteles'e göre politik toplumun amacı onu meydana getiren insanların ortak çıkarını sağlamaktır. Bu doğrultuda toplumsal sınıfların sahip oldukları güce göre düzenlenmesi gerekir. Bu sınıflar sekiz tanedir. *İlki*, yiyecek üretimiyle uğraşan ve toprağı süren çiftçilerdir. *İkincisi*, şehrin var olabilmesi için gerekli sanatları icra edenler, yani esnaf veya sanatkarlardır. *Üçüncüsü*, ticaretle uğraşanlar, yani tüccarlardır. *Dördüncüsü*, ücret karşılığı çalışan işçilerdir. *Beşincisi*, şehri yabancılara karşı koruyanlar, yani savaşçılardır. *Altıncısı*, adaleti sağlayanlar, yani yargıçlardır. *Yedincisi*, malları ve mülkleriyle hizmet edenler, yani varlıklılardır. *Sekizinci* ve sonuncu sınıf ise yöneticilerdir.⁵⁰

Aristoteles'e göre en iyi rejimde tüm sınıflar yurttaş değildir. Onun yurttaş tanımı şudur: "*İstişare etme ve karar almayı gerektiren makamlarda yer alma hakkı olan kimseler kentin yurttaşıdır.*"⁵¹

O halde Aristoteles'e göre zanaatkar veya çiftçi yurttaş değil, asker ve karar alıcı yurttaştır. Mülke sahip olacaklarda yurttaşlardır. Çiftçiler farklı ırktan ve yürekli olmayan kölelerden

⁴⁶ Aristoteles, Politika, ss. 224-225.

⁴⁷ Aristoteles, Politika, ss. 226-227.

⁴⁸ Aristoteles, Politika, ss. 231-235.

⁴⁹ Aristoteles, Politika, ss. 242-243.

⁵⁰ Arslan, İlkçağ Felsefe Tarihi Aristoteles, s. 286-299.

⁵¹ Aristoteles, Politika, s. 258.

oluşacağından onlara mülk vermeye gerek yoktur. Özel topraklarda çalışan çiftçiler sahiplerinin kendi mülkü, ortak topraklarda çalışan çiftçiler ya da köleler ise ortak mülk olmalıdır.⁵²

Aristoteles toprakları da sahiplik açısından ikiye ayırır. Toprağın bir kısmı kamuya öteki kısmı ise bireylere aittir. Bunların her biri de yine ikiye ayrılır. Kamu toprağının bir bölümü tanrılar için, bir bölümü de ortak yemekler için kullanılır.⁵³ Özel toprağın da bir kısmı sınıra yakın, diğer kısmı da kente yakın olmalıdır.⁵⁴ Aristoteles böylece özel mülkiyet ile ortak mülkiyetin bir arada olabileceğini göstermiş olur. Kamu toprakları hiçbir zaman bireylerin eline geçemez, özel topraklarda insanların sahiplik duygusunu doyurmuş olur. Aynı zamanda Aristoteles kamu topraklarının bir bölümünün gelirini tanrılara bırakarak dini hayatın olmasının gerekliliğini, ortak toprakların diğer kısmını da bireylerin yemek ihtiyacı için kullanılmakla da sosyal devlet olgusunu vurguluyor.⁵⁵

⁵² Aristoteles, Politika, ss. 494-500.

⁵³ Bayoğlu, "Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması", s. 64.

⁵⁴ Aristoteles, Politika, s. 500.

⁵⁵ Bayoğlu, "Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması", s. 64.

SONUÇ

Aristoteles'e göre her kent bir ortaklıktır ve her ortaklık iyi bir amaç uğruna bir araya gelir. Çünkü herkes her şeyi iyi olduğunu sandığı bir şey uğruna yapar. Ona göre bu ortaklık, politik bir ortaklıktır. İlk ortaklıkta kentin en küçük yapı birimi hanede başlar.

Kentler köylerin birleşmesiyle, köylerde hanelerin birleşmesiyle oluşur. Hane günlük ihtiyaçların karşılanması için yeterli olsa da insanın günlük hayatın ihtiyaçlarının ötesine uzanan ihtiyaçlarının karşılanması bakımından yetersizdir. Bu yüzden hanelerin birleşmesi hayatı daha da kolaylaştırır.

Kentin yönetimi ile hanenin yönetimi benzerdir ve her bir şeyi en küçük parçalarından başlayarak incelemek gerekir. Bu doğrultuda Aristoteles, hane yönetimini dörde ayırır. Bunlar; efendilik, evlilik sanatı, çocuk yetiştirme sanatı ve kazanç sanatıdır. Aristoteles ilk olarak kölelik ve efendilik üzerinde durur. Ona göre köleler canlı mülktür. Onun görevi hayatın idaresine yardım etmektir.

Aristoteles'in mülkiyetle ilgili ilk söylemlerini canlı mülk olan köleler üzerinden söyler. İkinci olarak da hane yönetiminin dördüncü kısmında mülkiyet hakkında düşüncelerini belirtir. Ona göre kazanç sanatı ustasının görevi, mülk kaynaklarını incelemektir. Mülkün birçok kısmı olduğuna göre besin temininin kazanç sanatının bir parçası olup olmadığı ilk sorulması gereken sorudur. Çünkü besinsiz bir yaşam mümkün değildir. Besinin canlılar için bu kadar önemli olması, onu ilk incelenmeye değer mesele yapıyor.

Hayvanlar nasıl besinlerini farklı yollardan elde ediyorsa, doğa onlara farklı farklı yetenekler sunmuşsa, insanda geçimini farklı yollardan sağlar. Besin elde etmenin belli başlı yolları, balıkçılık, avcılık, göçebelik, korsanlık ve çiftçiliktir. Ancak bir toplumda ya da devlette sadece bunlarla uğraşan gruplar yoktur. Bunların dışında iki grup daha vardır. Bunlar da zanaatçılar ve tüccarlardır. Bunlarla birlikte ortaya değiş tokuş veya takas denen faaliyet çıkar. Aristoteles bunların uğraşına kazanç sanatı adını verir. Kazanç sanatı, mülk edinme sanatının bir türüdür. Bunun ortaya çıkma sebebi ise insanların bazı şeylere fazla ve bazı şeylere eksik sahip olmalarıdır.

Aristoteles, hane ve kente dair düşüncelerini söyledikten sonra ideal rejimleri eleştirmeye başlar. İlk olarak Platon'un ideal devletini eleştirir. Platon, ideal devlette insanların bedenleri hariç her şeyin ortak olmasını gerektiğini söyler. Devletin tek bir insan gibi olmasını ister. Çünkü onun düşüncesine göre böyle bir devlette yurttaşların başına iyi ya da kötü ne gelirse gelsin, devlet kendi başına gelmiş gibi sayacaktır.

Aristoteles'e göre kent doğası gereği çokluktur. Bu yüzden kenti "bir" e indirmek, kenti ortadan kaldırır. Kent birbirine benzer insanlardan değil, farklı farklı insanlardan oluşur. Bunun yanı sıra çok sayıda kişiye ortak olan şeye en az özen gösterilir. İnsanlar kendilerine ait olanı daha çok düşünürler. Ortak olanı başkası düşünüyor diye daha çok ihmal ederler.

Aristoteles, Platon'un ideal devletindeki mülkiyet anlayışını eleştirdikten sonra Khalkedonlu Phaelas'ın rejimindeki mülkiyet anlayışını eleştirmeye başlar. Phaelas, vatandaşların mülklerinin eşit olması gerektiğini söylemiştir. Aristoteles'e göre Phaelas'ın unutmaması gereken ama unuttuğu bir şey vardır. O da mülkiyeti sınırlandırırken çocukların sayısını sınırlandırmamaktır. Eğer çocuk sayısı varlık sayısını aşarsa yasa ihlal edilecektir. Buna

rağmen varlık eşitliğı sağlansa bile kişi başına düşen varlık miktarı ya çok fazla ya da çok az olacaktır.

Aristoteles, Hippodamos'un, Spartalıların ve Giritlilerin rejimlerini de benzer bir şekilde eleştirir. Tüm bu eleştirilerden sonra en iyi rejiminde mülkiyetin nasıl paylaşılması gerektiğini anlatır. Aristoteles toprakları da sahiplik açısından ikiye ayırır. Toprağın bir kısmı kamuya öteki kısmı ise bireylere aittir. Bunların her biri de yine ikiye ayrılır. Kamu toprağının bir bölümü tanrılar için, bir bölümü de ortak yemekler için kullanılır. Özel toprağın da bir kısmı sınıra yakın, diğer kısmı da kente yakın olmalıdır. O, böylece özel mülkiyet ile ortak mülkiyetin bir arada olabileceğini göstermiş olur.

KAYNAKÇA

- ARİSTOTELES, Politika, Çev.: Özgüç Orhan, Pinhan Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- ARSLAN, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi Aristoteles, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- ARSLAN, Ahmet, İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.
- KANTARCI, Zeynep, "En İyi Yönetime Giden Yol: Aristoteles'in Siyaset Felsefesi", *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (Bahar, 2014): 21-26.
- BAYOĞLU, Erol, Platon ve Aristoteles'in Devlet Anlayışlarının Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012.
- KIRAN, Abdullah, "Aristoteles, Devlet, Köleler ve Vatandaşlık", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 44, (Kış, 2019): 353.
- ORHAN, Özgüç, "Aristoteles'te Siyasal Yönetim Kavramı ve *Politika*'nın Türkçe Çevirilerinin Bir Eleştirisi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 77/3, (Nisan, 2015): 631.
- PLATON, Devlet, Çev.: Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2018.
- PLATON, Yasalar, Çev.: Candan Şentuna ve Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- ROSS, David, Aristoteles, Çev.: Ahmet Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011.